

РОЗДІЛ 5

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 321.01:81'373.43

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.37.20>

КАТЕГОРІАЛЬНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ПОЛІТИКИ. МИСТЕЦТВО КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОЛІТИЧНОГО

CATEGORICAL UNCERTAINTY OF POLITICS. ART THROUGH THE PRISM OF THE POLITICAL

Ілько Л.М.,

*аспірант кафедри політології та державного управління
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»*

В даній статті було проведено дослідження категоріальної невизначеності поняття політики та запропоновано концептуальну основу для подальшого дослідження взаємозв'язку та перетину мистецтва та політики.

Було досліджено етимологію та розвиток концепції політики. Описано фактори, які впливають на сутнісне наповнення терміна. Проаналізовано сучасні підходи до трактувань терміна «політика» у вітчизняній науці на прикладі профільного словника та навчально-методичної літератури низки вищих навчальних закладів. Описано особливості та спільні риси трактувань. Також вказано на певні неточності. Виявлено, що у західній науці використовуються три концепції на позначення політичного: *politics*, *policy* та *polity*. У вітчизняній науці всі три концепції часто охоплюються одним словом – політика.

Наголошується на вагомості диференціації понять для проведення крос-секторальних досліджень, особливо враховуючи вже підходящу наявну концептуальну базу: концепції «публічна політика» та «державна політика» цілком відповідають значенню «*policy*», так само концепції «політична система» та «структура політики» відповідають значенню «*polity*». На базі проведеного аналізу запропоноване авторське визначення терміна «політика».

В подальшому запропоновано підхід до багатовимірного дослідження взаємозв'язку політики та мистецтва.

Наукова новизна дослідження полягає у сутнісному очищенні на перший погляд зрозумілого терміна, його розбитті на змістові компоненти та подальшої пропозиції концептуальної основи для проведення крос-секторального дослідження, що фокусуватиметься на різних вимірах взаємозв'язку політики та мистецтва.

В статті підкреслюється актуальність крос-секторальних досліджень та зазначається необхідність глибокого вивчення та узгодження концептуально-категорійного апарату як основи для продовження дослідження.

Ключові слова: політика, політологія, концепти політичної науки, політична система, публічна політика, естетика, мистецтво, суспільство, благо.

In this article, a study of the categorical uncertainty of the concept of politics was conducted and a conceptual framework for further research on the connection and intersection between art and politics was proposed.

The etymology and development of the concept of politics were investigated. The factors affecting the essential content of the term are described. Modern approaches to the interpretation of the term "politics" in domestic science are analyzed, namely on the example of a specialized dictionary and educational and methodological literature of a number of higher educational institutions. Peculiarities and common features of interpretations are described. Also certain inaccuracies are highlighted. It has been discovered that in Western science, three concepts are used to denote the political: *politics*, *policy*, and *polity*. In domestic science, all three concepts are often covered by one word – politics.

Emphasis is placed on the importance of differentiation of concepts for conducting interdisciplinary research, especially considering the already suitable existing conceptual base: the concepts of "public policy" and "state policy" are suitable with the meaning of "policy", at the same time the concepts of "political system" and "political structure" are suitable with "polity". Based on the analysis, the author's definition of the term "politics" is proposed.

Consecutively, we offer an approach to a further multidimensional study of the relationship between politics and art.

The scientific novelty of the study occurs in the essential purification of a term that is arguably understandable at first glance and in its breakdown into meaningful components and the corresponding proposal of a conceptual basis for further interdisciplinary research focusing on various dimensions of the relationship between politics and art.

The article emphasizes the relevance of interdisciplinary research and notes the need for in-depth study and coherence of the conceptual-categorical apparatus as a basis for further research.

Key words: politics, political science, concepts of political science, political system, public policy, aesthetics, art, society, welfare.

Постановка проблеми. При стрімкому збільшенні наукових та публіцистичних напрацювань на тему політики, збільшується і різноманітність наповнення терміна «політика». Не дивлячись на те, що сам термін використовується повсякчас і тим самим створює умовний консенсус щодо розуміння, можна стверджувати, що ідеї, які вкладаються у цей термін не набувають загально узгодженого визначення. При використанні слова «політика» одночасно може матися на увазі цілий спектр думок дотичний до політичних процесів від «боротьби за владу», «процесів електоральних циклів» і до «законотворчої діяльності партійної коаліції», чи «визначення стратегічних орієнтирів держави».

Відсутність використання взаємоузгоджених визначень в межах спільноти спотворює процес комунікації, і створюється відповідний інформаційний вакуум, який заповнюється переважно суб'єктивним шляхом і ставить під ризик ефективно предметне обговорення питань. Це особливо актуально, коли мова йде про крос-секторальні дослідження, в яких семантичне ядро відіграє важливу роль у визначенні та розробці наукової проблеми. Досліджуючи взаємодію політики та мистецтва, необхідно розуміти про що йдеться мова, щоб наукові результати та їхній подальший розвиток були узгодженими та послідовними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перша частина статті присвячена ускладненому розумінню терміна «політика». Над цією проблематикою працювали, зокрема Тертичка В. В., Шляхтун П. П., Бабкіна О. В., Горбатенко В. П., Вегеш М. М., Хома Н. М., Воронянський О. В., Білхар В. С., Гелей С. Д., Мельник Л. М. В другій частині статті досліджується характер взаємозв'язку мистецтва та політики. У вітчизняному науковому середовищі ця тематика не є широко дослідженою. Її торкалися, зокрема такі автори як: Ланюк Є. Ю., Полянська В. В., Бушанський В. В., Білий О. В., Яковлев М. В. та Ванькович У. А.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Крос-секторальне дослідження потребує глибокого та комплексного підходу. Першочергово задля послідовності та узгодженості подальших досліджень цієї проблематики необхідним є диференціювати понятійно-категорійний апарат. Вагомим є визначити сутність політики, та розмежувати на перший погляд близькі поняття. В статті осмислюється ускладненість розуміння політики як терміна. На основі чіткішої демаркації пропонується концептуальний підхід до дослідження зв'язку політики та мистецтва.

Формулювання цілей статті. *Мета статті* – концептуалізувати взаємозв'язок мистецтва та політики крізь політичну призму, на основі запропонованого сутнісного-змістового наповнення терміна «політика».

Дана мета зумовила постановку таких завдань:

- Дослідити походження та розвиток політики;
- Проаналізувати сучасну категоричну невизначеність терміна «політика» у вітчизняній науці та особливості його трактувань;
- Визначити потенційні виміри взаємозв'язку політики та мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «політика» є абстрактним і відповідно доволі універсальним щодо його видозмін. У багатьох працях, метою яких є запровадження уніфікованого визначення терміна «політика», науковці здебільшого адаптують визначення терміна під власні дослідницькі інтереси або ж пропонують розгорнуті визначення, у яких вияви політики стають домінуючими над сутністю.

Розвиток української політичної науки набрав швидких темпів починаючи з відновлення української державності 1991 року. Попередня неможливість комплексно та вільно досліджувати політичні явища, процеси та предмети створили певний контекстуально-понятійний вакуум не тільки в межах політичної науки, якої в сучасному розумінні на той момент не існувало, а і в межах інших напрямків досліджень.

Варто зазначити, що за майже повної відсутності можливості досліджень на базі української або україномовної політичної наукової бази, дослідники мали розвивати свої наукові підходи переважно в російському контексті, послуговуючись або ж російськими джерелами, або ж перекладеними через призму російської політичної думки іноземними. Відповідне тривале дистанціювання від першоджерел також відіграло свою роль у відсутності послідовного та узгодженого використання термінів.

Можна виокремити три основні фактори, які торкаються специфіки трактування терміна «політика»:

По-перше, стрімке запозичення та відповідне введення у вжиток слів іноземного походження. Недовершеність перекладу іноземних політичних праць, разом з попередньою відсутністю цілісної української концептуально-теоретичної наукової бази призвело до того, що термін політика одночасно використовується для позначення концептуально різних явищ та процесів.

По-друге, взаєморозуміння термінів є важливим для розвитку відносин в межах спільноти, а також задля уникнення конфліктів. Він наголошує, що при розгляді явищ, котрі не мають конкретного зовнішнього матеріального вираження ступінь детермінованості є меншим. Можна стверджувати, що визначення «політики» як явища абстрактного є ускладненим [1, с. 47].

По-третє, в сучасній науці майже всі перспективні наукові напрями є відомими, відповідно

дослідники орієнтуються на їх використання для нетипових сфер дослідження (напр. крос-секторальні дослідження), або для висвітлення нового підходу в контексті існуючого напрямку, або ж для розроблення таксономії задля глибшого трактування. Відповідно, природним наслідком цього є адаптація термінів під новий контекст [2, с. 2].

Враховуючи різноманітність розуміння терміну «політика», а також неможливість обмеження її трактування з позиції різноманітних форм її виявлення, варто звернутися до етимології слова. Можна стверджувати, що концептуалізація «політики» бере свій початок від Арістотеля. В своїй однойменній праці «Політика» він описує політику, як спосіб організації та діяльності «полісу» (на той момент міста-держави). Відповідно під політикою розумілося все, що входить в забезпечення життєдіяльності міста-держави.

Доцільно стверджувати, що політика існувала і до того як отримала свою назву. Основною задачею політики є забезпечення ефективного співіснування спільноти, враховуючи різноманітність її інтересів, візій та потреб. Технічний розвиток, культурний прогрес та збільшення розміру спільноти стимулює послідовну диференціація соціальних інтересів, на протигагу першочерговому інтересу, який переважно полягав у виживанні. Це ускладнення структури інтересів членів суспільства призводить до конфліктів. Щоб унеможливити розпад суспільства з'явилась потреба у пошуку певної суспільного сили, яка була результатом балансування суспільних інтересів тією чи іншою мірою. Ця суспільна сила набувала форми інститутів, які стверджували загальні правила співжиття та забезпечували цілісність суспільства. Як наслідок утворювались держави. Явище, яке супроводжувало ці процеси трансформації, а також яке є їхнім результатом доцільно, зокрема ретроспективно, називати «політикою» [3, с. 128–130; 4, с. 26–27].

Загалом можна виокремити три хронологічні загальні концепції політики, а саме: теологічну – за якої політика походить від божественного, а політична влада має вищу природу і реалізується через посередника (напр. монарха чи імператора); натуралістичну – за якої політика пояснюється природними чинниками, тобто з позицій географії та екології, біологічних та психічних ознак індивідів та груп; та соціальної – політика пояснюється як результат соціальних чинників, тобто боротьба та балансування інтересів та потреб в суспільстві [5, с. 19–20].

На нашу думку, аналізуючи сучасні трактування терміна «політика» в Україні, варто починати з варіантів викладених у енциклопедичному словнику та у підручниках (табл. 1), які використовуються для вивчення політичних наук серед закладів вищої

освіти. Можна припускати, що у таких підручниках представлені терміни визначаються відповідно до певного консенсусу у колективі відповідних підрозділів. Таким чином вони більше наближені до універсальності, ніж визначення науковців у своїх авторських публікаціях.

В політологічному енциклопедичному словнику рекомендованому Міністерством освіти і науки України наводиться наступне визначення політики : «*Політика (грец. політік) – діяльність людей, спрямована на реалізацію особистих і групових інтересів і цінностей щодо влаштування соц. світу*» [6, с. 474].

В наступній таблиці представлено трактування терміна «політика» серед низки вищих навчальних закладів України.

Таблиця 1
Приклади визначень терміна «політика» у профільній науковій літературі вищих навчальних закладів України

Назва закладу (скорочено)	Визначення
ДВНЗ УжНУ	... політика – це організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, головним чином спрямована на досягнення, утримання і реалізацію влади індивідами та соціальними групами задля здійснення як власних потреб, так і соціально значимих цілей [5, с. 18–19].
ХНТУСГ	Політика – це конкурентна боротьба за захоплення, здійснення і утримання політичної влади [7, с. 13].
КНУ ім. Тараса Шевченка	Політика – це діяльність щодо керівництва та управління суспільством на основі публічної влади [3, с. 132].
ЛьвДУВС	Політика є сфера діяльності, пов'язана з відносинами між класами, націями, іншими соціальними групами, має на меті завоювання, організацію і використання державної влади, управління соціальними процесами [8, с. 8].
ДУІКТ	В сучасному розумінні, політику треба розуміти як форму суспільної діяльності, спрямовану на здобуття, використання, збереження або повалення політичної влади, реалізацію інтересів особи, соціальних груп на різних рівнях інститутів політичної системи [9, с. 5].
БНАУ	... політика є цілераціональна діяльність, метою якої є перетворення політичних вимог різних соціальних груп в політичні рішення і політичні дії, що відповідають інтересам більшості [10, с. 182]. Політика – це владна діяльність з розподілу ресурсів, вся ця діяльність зводиться до прийняття рішення [10, с. 185].
НаУКМА	Політика – одна з найважливіших сфер життєдіяльності суспільства, взаємин різних соціальних груп та індивідів щодо утримання й реалізації влади задля здійснення своїх суспільно значущих інтересів і потреб, вироблення обов'язкових для всього суспільства рішень [4, с. 27].

Наведений у таблиці 1 перелік визначень терміна «політика» серед навчальної літератури відповідних кафедр у закладах вищої освіти не є вичерпним. Проте даного переліку достатньо для висвітлення логіки формування визначення. Також варто зазначити, що в межах навчальних програм з політичних наук типовим є зазначати декілька навчальних посібників одночасно, відповідно частина навчальних матеріалів є спільною для програм університетів.

Аналізуючи визначення політики в початковій літературі вищих навчальних закладів, прослідковуються деякі тенденції: по-перше, в кожному з наведених визначень більшою чи меншою мірою присутня згадка про владу як результат політичної діяльності, або ж як засіб для забезпечення політичного результату; по-друге, більшість визначень описує політику як сферу діяльності суспільства; по-третє, політика переважно сприймається як засіб регулювання та балансування інтересів різних суб'єктів суспільного життя (від індивідів до колективів).

Узагальнюючи можна стверджувати, що в більшість визначень закладаються широкі універсальні ознаки, задля всеохоплюючого опису різноманітних суспільних дій та відповідних результатів цих дій. Акцент ставиться на отриманні та реалізації влади як прагматичного вияву політики в сучасному розумінні. Тим не менше, на нашу думку у цих визначеннях є певні неточності, а саме: намагаючись за рахунок ширини опису досягти найбільшої універсальності визначення, в процесі втрачається його змістовність та сутність; при конкретному фокусі на владі має місце редукція політики до прямого прагматичного результату політичної боротьби, ймовірно використання такої концепції як «політична влада» було б тут вдаліше; зазначення «більшості» як суб'єкту політичних процесів унеможливає існування політики поза межами вільного демократичного процесу; визначення політики через політику та похідні слова — це тавтологія у визначенні самого поняття через використання предикату.

Тлумачення політики в політологічному енциклопедичному словнику імовірно є найбільш влучним та виразним. Однак, варто зазначити, що сам термін в поширеному розумінні є суперечливим та категоріально невизначеним, оскільки наукове розуміння політики містить в собі три сутнісні наповнення, які репрезентовані трьома західними концепціями: «*politics*», «*policy*» та «*polity*».

Під «*politics*» розуміють загалом політичний процес, взаємодію різних політичних суб'єктів (організацій, соціальних груп та індивідів), механізми політичної діяльності. «*Policy*» використовується для позначення раціональної дії чи бездіяльності для досягнення певної мети суб'єктом.

Це зміст політики, втілений у її цілях та цінностях, у формі плану, курсу дій. Зазвичай використовується у контексті публічного адміністрування чи державної політики (напр. зовнішня та внутрішня). «*Polity*» описує форму політики, тобто наявну політичну систему, організаційну структуру інститутів [6, с. 474–475; 4, с. 28; 2, с. 5].

На нашу думку, у вітчизняній науці доцільно термінологічно розділяти ці три категорії. Термін «*policy*» цілком вже наявний у вітчизняній науковій мові як «публічна політика», або ж «державна політика», не дивлячись на існуючий науковий дискурс навколо відмінностей в межах цієї категорії. Термін «*polity*» представлений такими концепціями як «політична система» чи «структура політики». В той же час, ми схильні вважати, що термін «*politics*» є основоположним відповідно до двох інших. Під політикою слід розуміти феномен, який випливає з природи людини як політичної істоти відповідно до Аристотеля. Тобто певну боротьбу ідей, суспільні обговорення і активності щодо визначення суспільних потреб та інтересів, тобто благ.

Враховуючи вищезазначене, ми пропонуємо наступне визначення терміна «політика», яке не нівелює існуючі сучасні визначення надає більш самостійне сутнісне уявлення цьому феномену: **політика** — це індивідуальна чи колективна активність спрямована на формулювання, створення, розвиток та подальше поширення суспільних благ в межах існуючого впливу.

Переваги цього визначення полягають в тому, що воно дозволяє досить чітко розмежовувати три можливих підходи до трактування політики. Воно акцентоване на значенні політики як феномену, а не предмету чи процесу. Останні два підходи, на нашу думку, достатньо наголошені при використанні таких концепцій як «політична система» чи «публічна політика». Також запропоноване визначення пояснює як сам механізм суспільної взаємодії щодо балансування інтересів, так і його наслідок, який в соціумі постає у вигляді ідеї та у формі блага.

Запропоноване визначення також дозволяє враховувати сучасні тенденції в суспільстві, зокрема і у сфері науки. Наразі існує запит на крос-дисциплінарний підхід, який виступає протиположною до поглиблення вузьких підходів та інтенсивної диференціації наукових інтересів. Дане визначення створює концептуальну основу для дослідження мистецтва та політики, їх взаємопроникнення та взаємозв'язок.

Чим же все таки є мистецтво, зі свого боку? Варто звернутися до визначення Александра Готліба Баумгартена, який першим вжив термін «естетика» у 1735 році. У своїх працях він вживає поняття «мистецтво» у широкому значенні, тобто як досконале вміння чи майстерність послугову-

ватися естетикою (наукою про чуттєве пізнання світу), як аналогом науки про пізнання розумом (логікою). Баумгартен також використовував поняття «мистецтво» і у вужчому значенні (види та форми мистецтва), проте лише як одну зі сфер для використання естетики. Досить швидко «естетика» та «мистецтво» як поняття були спрощені і скомпрометовані до їх розуміння як науки про красиве та образотворче (красне) мистецтво (у сенсі наслідування краси у природі) [11].

В контексті цієї статті автор використовує поняття «мистецтво» як естетичне відображення світу, що втілюється у різних формах, таких як музика, література, живопис, скульптура, архітектура тощо. Глибокий аналіз суті мистецтва та його форм і видів – це тема для окремого дослідження, проте загальний опис є необхідним для розуміння цієї статті.

Мистецтво завжди більшою чи меншою мірою перепліталось з політикою. На нашу думку, на мистецтво крізь політичну призму можна дивитися з трьох позицій, а саме з позиції політики («*politics*»), з позиції публічної чи державної політики («*policy*»), та з позиції політичної системи («*polity*»). Можна стверджувати, що найбільш наочні приклади взаємозв'язку цих явищ виявляють себе у формальній площині, тобто в позиції процесів та предметів. Проте, на нашу думку, найглибший зв'язок існує на рівні дослідження явищ та їх сутності, тобто при погляді на мистецтво з позиції «політики» в запропоновану в цій статті значенні.

З точки зору публічної або ж державної політики мистецтво здебільшого сприймається як частина культурної політики країни та культурної дипломатії. Воно розглядається переважно як засіб цілеспрямованої комунікації, відповідно здебільшого отримує функціональне, символічне або ж комунікативне призначення. Глибшого вираження в цій категорії цей зв'язок отримує у таких концепціях як «естетизація політики» чи «політизація мистецтва». Ці концепції в своїх крайнощах були присутні в нацистському і фашистському, та у комуністичному режимах відповідно [12].

Розмірковуючи над зв'язком з «політичною системою», мистецтво відображається існуючими культурними та мистецькими інститутами країни, іншими формами вираження колективних інтересів та цінностей. Для прикладу це може бути

міністерство культури, національні музеї, профільні спільноти, націєтворчий міф, культура та традиції, тощо. Загалом цей зв'язок передбачає різні форми існування та виявлення мистецтва через наявні інституції.

Найглибшою, на нашу думку, і в той же час найменш очевидною та дослідженою темою є зв'язок мистецтв з політикою. Політика та мистецтва будучи проявами суспільства, одночасно на нього і зворотно впливають. Вони відображають суспільні настрої, в той самий час вони і взаємодіють з ними та формують їх. Так само як і політика, мистецтво є природним для людей. Воно часто буває неосмисленим, проте є відображенням суспільного життя і світу навколо, тим самим слугуючи певним медіумом відчуттів, настроїв та інтересів свого часу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проблематика визначення політики у вітчизняній науці є актуальною. У західній науці використовуються три категорії на позначення політичного: «*politics*», «*policy*» та «*polity*». У вітчизняній науці термін «політика» одночасно охоплює всі три. Не дивлячись на їх близькість та взаємне доповнення, вони є різними за суттю. Трактуювання термінів у працях, хоч і є достатньо спорідненим, проте відрізняється залежно від аксіології авторів. Для крос-секторального дослідження важливим є їхня демаркація.

В той час як значення «*policy*» та «*polity*» знаходять своє чіткіше відображення в межах вже стверджених у вітчизняній літературі концепцій – «публічна політика» та «державна політика», чи «політична система» та «структура політики» відповідно, значення «*politics*» пояснюється доволі варіативними визначеннями політики.

Пропонується наступне визначення: **політика** – це індивідуальна чи колективна активність спрямована на формулювання, створення, розвиток та подальше поширення суспільних благ в межах існуючого впливу.

На основні зробленого аналізу запропонована концептуальна основа для глибшого аналізу взаємозв'язку політики та мистецтва. Це дає підстави для подальшого дослідження мистецтва крізь призму політичного на трьох відмінних рівнях: на рівні публічної політики, на рівні політичної системи та на рівні політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прийма С. В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28, С. 46–55.
2. Тертичка В. Аналіз державної політики і політологія. *Політичний менеджмент*. 2004. № 6. С. 3–22.
3. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
4. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.
5. Політологія : підручник / за ред. М. М. Вегеша. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 556 с.

6. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів: «Новий Світ – 2000», 2014. 779 с.
7. Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І. В. Політологія: підручник. Харків: ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. 180 с.
8. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
9. Гелей С.Д., Рутар С. М. Політологія [текст] : Навчальний Посібник 8-ме вид. перероб. та доп. Київ: «Центр учбової літератури», 2012. 348 с.
10. Мельник Л.М., Дужа І.А., Грек І.М. Політологія: Навчальний посібник (для студентів усіх форм навчання). Біла Церква: БНАУ, 2022. 494 с.
11. Пасічник І. Первісне значення естетики. Естетика Баумґартена. *Філософська думка*. 2014. № 3. С. 80–93.
12. Ванькович У. А. Естетизація політики: актуальність проблеми співвідношення естетичного й політичного. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2009. Т. 95. С. 9–13.